

**KITAB *JADUAL NIKAH* KARYA ISMA'IL MUNDU:
TEKS DAN ANALISIS**

DIDIK M. NUR HARIS

**DISERTASI INI DIKEMUKAKAN UNTUK MEMENUHI
KEPERLUAN BAGI IJAZAH SARJANA SYARIAH
BAHAGIAN II
(SECARA BERKURSUS DAN DISERTASI)**

**JABATAN FIQH DAN USUL
AKADEMI PENGAJIAN ISLAM
UNIVERSITI MALAYA
KUALA LUMPUR
2011**

ABSTRAK

Kitab *Jadual Nikah* karya Isma'il Mundu: Teks dan Analisis: Perkahwinan di alam Melayu adalah antara perkara yang mengalami proses pembaharuan selepas kedatangan Islam. Berjayanya sistem perkahwinan Islam ini, tidak terlepas daripada pengaruh karya-karya ilmiah ulama Melayu dalam pelbagai bidang, terutamanya kitab-kitab yang menumpukan kajiannya secara khusus tentang perkahwinan dalam Islam. Antara kitab Melayu yang cukup berjaya dalam membahaskan permasalahan ini adalah Kitab *Jadual Nikah* karya Isma'il Mundu. Objektif kajian ini adalah meneroka kandungan Kitab *Jadual Nikah* dengan merujukkannya kepada referensi utama (*ummahāt al-Kutub*) dalam mazhab Syafii dan mentransliterasi tulisannya daripada Arab Jawi kepada Arab Rumi serta memperbandingkannya dengan pendapat fuqaha mazhab yang empat. Kajian ini merupakan kajian kepustakaan (*library research*), teks dan historis. Kajian ini telah mendapati bahawa Kitab *Jadual Nikah* secara khas membincangkan perkara-perkara yang terkait dengan rukun-rukun nikah seperti hukum nikah, ijab qabul, wali, saksi, syarat seorang suami dan isteri serta kufu dalam perkahwinan dengan merujuk kepada *aqwāl* (pendapat-pendapat) fuqaha dalam mazhab Syafii. Kitab ini merupakan karya asal dan autentik yang telah ditulis berasaskan *worldview* Islam dengan mengikut kaedah dan prinsip dalam syariah. Teknik penulisan kitab ini memadukan antara teknik fatwa (soalan-jawapan) dan deskriptif dengan menggunakan sistem ejaan Arab-Jawi Za'ba.

Keywords: Kitab *Jadual Nikah*, Guru Haji Isma'il Mundu

ABSTRACT:

Isma'il Mundu's *Jadual Nikah*: Text And Analysis. The Marriage in Malay world is one of things which goes through a process of change after the coming of Islam. The shape of the marriage system in Islam cannot be separated from the academic works of Malay Muslim scholars (*ulama'*) in numerous fields, especially the books which concentrate specifically on marriage in Islam. One of the Malay books that is successful in exposing this issue is the *KITAB JADUAL NIKAH* (THE BOOK OF MARRIAGE SCHEDULE) by Isma'il Mundu. This research aims to explore the contents of this book by referring it to the main references (*ummahāt al-Kutub*) in the Shafiite school of thought and then transliterate its texts from Arabic Jawi to the Arabic Roman and compare it to some ideas of the four Jurisprudences school of thoughts. This research is library research. It is textual and historical analysis. This research finds that the book has discussed specifically on some cases related to the pillars of marriage (*arkān al-Nikah*), such as marriage and its rules, *ijab* and *qabul*, *wali*, witnesses, the requirement of husband and wife and *kufu'* (reciprocity between husband and wife) by referring to the thoughts (*aqwāl*) of Jurist scholars and the Shafiite school of thought. It finds also that the book is an original and authentic work that was written based on Islamic worldview by following the rules and principles of *Syari'ah*. The method of how to write the book is combination between the technique of *fatwa* (a question-answer) and descriptive with the system of Arab-Jawi spelling of *Za'ba*.

Keywords: *Kitab Jadual Nikah*, Guru Haji Isma'il Mundu

PENGHARGAAN

Segala pujian dan kesyukuran ke hadrat Allah SWT Tuhan sekalian alam, selawat dan salam ke atas junjungan Nabi Muhammad SAW, kaum keluarga, para sahabat dan pengikutnya hingga akhir zaman.

Di kesempatan ini, pengkaji ingin menitipkan jutaan terima kasih secara khusus kepada penyelia disertasi ini iaitu Prof. Madya. Dr. Abdul Karim Ali yang tidak jemu-jemu dan bersusah payah meluangkan masa dalam memberi bimbingan, tunjuk ajar serta nasihat yang membina sepanjang penyelidikan dijalankan bagi menghasilkan suatu disertasi yang baik dan bermutu. Jutaan terima kasih turut diberikan kepada pensyarah-pensyarah serta kaki tangan jabatan Fiqh dan usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya yang telah turut sama menghulurkan bantuan dalam menyiapkan disertasi ini

Ucapan terima kasih turut diberikan kepada kakitangan Perpustakaan Universiti Malaya, Perpustakaan Nasional Jakarta, Perpustakaan Daerah Kalimantan Barat, yang telah banyak memberi sokongan moral, bantuan dan kemudahan kepada penulis.

Juga ribuan penghargaan yang tidak terhingga secara khusus kepada Sheikh Hj. Riva'i Abbas yang telah membagikan salinan Kitab Jadual Nikah karya Guru Haji Isma'il Mundu Semoga Allah sentiasa memberikan kesihatan dan keberkahan dalam ilmu dan umur.

Sekalung penghargaan yang tidak terhingga diberikan kepada ayahanda Mohammad Amin, ibunda Siti Nikmah, yang telah banyak memberikan sokongan yang tidak berbelah

bagi dalam menamatkan pengajian sarjana penulis sama ada dari aspek material dan moral, begitu juga kepada ahli keluarga, isteri tercinta Ramadania, kanak-kanak tersayang Moh. Zaki Afifi, Abid Taufiqurrahman, Adib Wafi dan Saly Afwa Ramadani yang sentiasa bersabar dan memberikan sokongan moral kepada penulis.

Tidak lupa, sekalung penghargaan ditujukan kepada rakan-rakan pengkaji antaranya *al-Ustādh* Baidillah Riyadi, *akhī fillāh* Suryadi, *akhī fillāh* Pondra, *akhī fillāh* Ali Mursyi, *akhī fillāh* Dimiyati dan rakan-rakan yang lain yang selalu berkongsi idea dan pandangan yang membina dalam menghasilkan disertasi ini, jasa kalian semua tidak dapat diungkapkan dengan kata-kata, hanya doa yang mampu pengkaji panjatkan ke hadrat Ilahi bagi membalas jasa-jasa dan pengorbanan kalian semua

Akhir Sekali, semoga kajian ini bermanfaat bagi sesiapa sahaja yang hendak mengambil faedah, dan semoga diterima di sisi Allah SWT menjadi amal saleh yang akan mengalir hingga hari kiamat. amin

Sekian, terima kasih

Didik M. Nur Haris
IGA 090016

Jl. SERDAM
Komp. Mitra Indah Utama 5, 17 B
Pontianak
Kalimantan Barat
Indonesia

Jabatan Fiqh dan Usul
Akademi Pengajian Islam Universiti
Malaya
50603 Kuala Lumpur

ISI KANDUNGAN

Judul	i
Halaman Judul	ii
Abstrak.....	iii
Abstract.....	iv
Penghargaan.....	v
Senarai Jadual.....	xi
Senarai Kependekan.....	xii
Panduan Transliterasi.....	xiv
BAB PERTAMA : PENDAHULUAN	1
1.1. Pengenalan.....	1
1.2. Latar Belakang Masalah.....	2
1.3. Pernyataan Masalah	8
1.4. Objektif Kajian.....	9
1.5. Kepentingan Kajian	9
1.6. Definisi Tajuk	10
1.7. Skop Kajian	12
1.8. Kajian-kajian lepas.....	13
1.9. Metodologi Kajian.....	21
1.9.1. Reka Bentuk Kajian	21
1.9.1.1. Kajian Perpustakaan.....	21
1.9.1.2. Kajian Historis.....	22
1.9.1.3. Kajian Teks.....	22
1.9.2. Metode Mengumpulkan Data.....	23

1.9.2.1. Metode Dokumentasi	23
1.9.2.2. Metode Temubual.....	23
1.9.3. Metode Analisa dan Pengolahan Data.....	24
1.9.3.1. Metode Induktif.....	24
1.9.3.2. Metode Deduktif.....	25
1.9.3.3. Metode Komparatif atau Perbandingan.....	26
1.10. Sistematika Kajian.....	26
1.11. Penutup.....	28
BAB KEDUA: SEJARAH HIDUP GURU HAJI ISMA'IL MUNDU DAN KITAB JADUAL NIKAH	29
2.1. Suasana Zaman Semasa Kehidupan Guru Haji Isma'il Mundu.....	29
2.1.1. Aspek Politik.....	29
2.1.2. Aspek Sosial Agama dan budaya.....	32
2.1.3. Aspek Keilmuan.....	34
2.1.4. Aspek Tasawuf.....	36
2.2. Riwayat Hidup Guru Haji Isma'il Mundu.....	38
2.2.1. Nama dan Keturunan	38
2.2.2. Kehidupan Rumah Tangga.....	38
2.2.3. <i>Raḥalāt 'Ilmiyah</i> dan Guru-guru	40
2.3. Hasil karya Guru Haji Isma'il Mundu.....	41
2.3.1. Tafsir kitab Suci al-Quran terjemahan bahasa Bugis.....	41
2.3.2. <i>Usūl Taḥqīq</i>	41
2.3.3. <i>Mukhtaṣar al-Mannān</i>	42
2.3.4. <i>Kitab Jadual Nikah</i>	42
2.3.5. <i>Majmū' al-Mīrāth</i>	42

2.3.6.	Kitab <i>Dhikr Tauhīdiyyah</i>	42
2.4.	Tokoh-tokoh yang mengenal Guru Haji Isma'il Mundu.....	43
2.4.1.	Sheikh Abdullah al-Zawāwī.....	43
2.4.2.	Sheikh Alwī bin Tahir bin Abdullah al-Haddad Alwi.....	44
2.4.3.	Sheikh Abbas bin Muhammad Toha.....	44
2.4.4.	Syed Nasir dan Syed Abdul Sattar.....	45
2.4.5.	Syed Hasan Japri, Syed Alwi dan Syed Ahmad Jablawi.....	45
2.4.6.	Ir. Soekarno.....	46
2.4.7.	Kyai Haji Wahid Hasyim.....	46
2.5.	Beberapa <i>Karāmah</i> Guru Haji Isma'il Mundu.....	46
2.6.	Huraian Am Kitab <i>Jadual Nikah</i>	49
2.6.1.	Latar Belakang dan Tujuan Penulisan Kitab <i>Jadual Nikah</i>	50
2.6.2.	Metod Penulisan Kitab <i>Jadual Nikah</i>	51
2.7.	Kesimpulan.....	54
BAB KETIGA: TRANSLITERASI DAN TAḤQĪQ TEKS		55
	Pendahuluan Kitab	57
	Hukum dan Sebab-sebab Perkahwinan.....	58
	Makna Nikah.....	66
	Rukun Nikah.....	67
	Syarat Wali Nikah.....	68
	Syarat Dua Saksi.....	70
	Syarat Nikah Dua Laki Isteri.....	70
	Ijab dan Kabul.....	70
	Wali Nikah.....	76
	Syarat Laki-laki yang berkahwin.....	85

Syarat Perempuan yang berkahwin.....	86
Syarat Saksi Nikah.....	88
Kufu dalam Perkahwinan.....	91
Syarat Bertahkim.....	93
Inilah Khutbah Nikah.....	95
Pemberitahu.....	97
'Iddah Orang Amah (Sahaya).....	97
BAB KEEMPAT: ANALISIS KITAB <i>JADUAL NIKAH</i>	100
4.0. Mukadimah.....	100
4.1. Analisis daripada aspek fiqh.....	100
4.2. Analisis daripada aspek metod penulisan.....	112
4.2.1. Metod penulisan daripada sudut kandungan.....	112
4.2.2. Metod penulisan daripada sudut reka bentuk.....	126
4.3. Analisis daripada aspek bahasa.....	132
4.3.1. Aspek Sistem Ejaan.....	133
4.3.2. Aspek Penggunaan Bahasa Arab.....	136
4.3.3. Aspek Penggunaan Bahasa Klasik.....	140
4.4. Kesimpulan.....	143
BAB KELIMA: KESIMPULAN DAN SARANAN	144
5.1. Pendahuluan	144
5.2. Kesimpulan.....	144
5.3. Saranan.....	148
BIBLIOGRAFI.....	149
LAMPIRAN KITAB <i>JADUAL NIKAH</i>	

SENARAI JADUAL

Jadual 4.1	Metod penulisan daripada sudut reka bentuk soalan dan jawapan	127
Jadual 4.2	Topik-topik dalam soalan-jawapan yang dibahaskan oleh Guru Haji Isma'il Mundu dalam Kitab <i>Jadual Nikah</i>	131
Jadual 4.3	Perbandingan penulisan kaedah ejaan Kitab <i>Jadual Nikah</i> dan kaedah Jawi-Rumi Za'ba	134
Jadual 4.4	Penggunaan kata Arab dalam penulisan ayat-ayat Kitab <i>Jadual Nikah</i>	137

SENARAI KEPENDEKAN

Cet	Cetakan
Dr	Doktor
Et.al	Et alli (latin) bermaksud dan lain-lain
H	Haji
hal	Halaman
HAMKA	Haji Abdul Malik Karim Amrullah
Ibid	Ibidem bermaksud rujukan sama dengan yang disebut diatas
JMBRAS	Journal of Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society
Juz	Juzuk
K.H	Kyai Haji
LPPI	Lembaga Pengkajian dan Pengamalan Islam
LP3S	Lembaga Penelitian, Pendidikan dan Penerangan Ekonomi dan Sosial
M	Masehi
No	Nombor
NU	<i>Nahdlatul Ulama'</i>
Op.cit	Opera citato
Prof.	Profesor
P.T	Perseroan Terbatas
SAW	ﷺ
Sdn.Bhd	Sendirian Berhad

SWT	Subhanahuwataala
t.p	Tanpa penerbit
t.t.p	Tanpa tempat terbit
Terj.	Terjemah

PANDUAN TRANSLITERASI

I. ALPHABET

Arabic Alphabet	Transcription	Example	Transliteration
ء	'	مؤمن	Mu'min
ب	B	بحث	Baḥth
ت	T	تقليد	Taq̣līd
ث	Th	ثقافة	Thaqāfah
ج	J	إجماع	Ijmā'
ح	Ḥ	تحليل	Taḥlīl
خ	Kh	خبير	Khabīr
د	D	مدينة	Madīnah
ذ	Dh	ذوق	Dhawq
ر	R	سريع	Sari'
ز	Z	غريزي	Gharīzī
س	S	فلسفة	Falsafah
ش	Sh	كشف	Kashf
ص	Ṣ	صوفي	Sūfī
ض	Ḍ	ضوء	Daw'
ط	Ṭ	خطأ	Kḥaṭa'
ظ	Ẓ	محفوظ	Maḥfūz
ع	'	معنى	Ma'nā

غ	Gh	غطاء	Ghiṭā'
ف	F	فيلسوف	Failusūf
ق	Q	عقل	'Aql
ك	K	تفكر	Tafakkur
ل	L	لمس	Lams
م	M	علم	'Ilm
ن	N	كون	Kawn
هـ	H	كنه	Kunh
و	W	مواقف	Mawāqif
ي	Y	يقين	Yaqīn
ة	H	ملكة	Malakah

II. LONG VOWELS

Arabic Alphabet	Transcription	Example	Transliteration
آ	Ā	هيولاني	Hayulānī
و	Ū	سلوك	Sulūk
ى	Ī	غريزي	Gharizī

III. SHORT VOWELS

Arabic Alphabet	Transcription	Example	Transliteration
اَ	A	خبر	Khabar
اُ	U	مرید	Murīd
اِ	I	معرفة	Ma'rifah

IV. DIFTONGS

Arabic Alphabet	Transcription	Example	Transliteration
أو	Aw	أولياء	Awliyā'
أى	Ay	شيطان	Shaiṭān
يَ	iy/ī	تاريخ	Tāriḫ
وَّ	Uww	قوة	Quwwah